

4 Razvoj šolstva na Kozjanskem

Anton Polšak

4.1 Uvod

Razvoj šolskega sistema na Slovenskem je opisan v več delih (npr. Schmidt 1963; Ciperle in Vovko 1987; Založnik 2006; Okoliš 2008). V našem prispevku ga omenjamo le v toliko, da lahko postavimo (osnovno) šolstvo na Kozjanskem v širši kontekst. V tej zvezi tudi uporabljamo termina šola in osnovna šola kot sopomenki, saj na Kozjanskem v vsem obravnavanem obdobju ni bilo srednjih šol, z izjemo kratkotrajnih kmetijsko-gospodinskih šol (1956–58). Posebej ne omenjamo tudi delovanja slovenskih (partizanskih) šol med drugo svetovno vojno, ki jih je kratko opisala M. Pevec (2004).

V poznem srednjem veku je bilo šolstvo v rokah cerkve ali cerkvenih ustanov, kot so samostani. Delovale so različne stolne, samostanske in župnijske šole, v mestih pa tudi že posvetne mestne šole. Šolanje torej ni bilo dostopno širšemu krogu ljudi in tudi ni bilo v slovenskem jeziku. Prelomnico pomeni protestantsko gibanje v drugi polovici 16. stoletja, ki je upoštevalo potrebo po pismenosti nižjega sloja in skladno z zahtevo, da naj vernik bere Sveto pismo v svojem jeziku, zahtevalo poučevanje v slovenskem jeziku (Schmidt 1963). Če protireformacija ni nadaljevala te tradicije in je šola ostajala domena cerkve naslednjih 200 let, se stvari temeljito začnejo spreminjati s terezijansko-jožefinskimi reformami v drugi polovici 18. stoletja. Na Slovenskem so tedaj začele nastajati šole na državno pobudo, toda zlasti s poudarkom na strokovnem (poklicnem) šolanju. Prvi višek v prizadevanju tedanjih šolskih oblasti za splošno dostopno šolo pomeni šolska naredba oz. zakon, ki ga je 6. decembra 1774 potrdila Marija Terezija. Takrat je bila prvič na našem ozemlju uvedena splošna šolska obveznost za vse otroke od šestega do dvanajstega leta. Zakon je poznal tri oblike šol, najosnovnejše so bile trivialne, nato pa glavne in normalne šole, najpogostejša oblika šole pa je bila v prvem obdobju t. i. enorazrednica.¹ V tem času je osnovno

1 Enorazrednica je oblika osnovne (trivialne, župnijske, ljudske) šole na najnižji ravni izobraževanja v začetnem obdobju uvajanja državnega šolskega sistema, ki se je v oddaljenih podeželskih krajih obdržala še po drugi svetovni vojni. V 18. in v prvi polovici 19. stoletja so bile skoraj vse šole, razen v večjih trgih in v mestih, enorazrednice. Za ustanovitev šole je bilo takrat najpomembnejše, da so v kraju, kjer je delovala, zagotovili dovolj sredstev za plačo učitelja in postavitev oz. najem učilnice, kar je bil za vsak manjši in tudi večji kraj kar velik zalogaj. Enorazrednica se poistoveti s šolo, ki ima enega učitelja in en šolski prostor (učilnico), učenci pa so šoloobvezni otroci od šestega do dvanajstega, pozneje tudi do petnajstega leta starosti, ki so navadno razdeljeni na več oddelkov (skupin). Glede na razdelitev učencev na oddelke se tudi enorazrednice med seboj razlikujejo. Najpogostejše so bili učenci razdeljeni na oddelek starejših in oddelek mlajših, ki sta imela pouk ali poldnevno ali celodnevno, pri čimer so učenci v drugem primeru

šolstvo delovalo v slabih razmerah, kljub uradnemu nemškemu jeziku pa je pouk v elementarnih šolah potekal vsaj deloma v slovenščini ali vsaj dvojezično.

Politična šolska ustava iz leta 1805 je znova uvedla cerkveno nadzorstvo nad šolami, pa tudi ponavljalne nedeljske šole, ki so bile namenjene šolarjem, ki so že končali obvezno šolanje. Te se pojavijo tudi na Kozjanskem.

Leta 1869 je bila z osnovnošolskim zakonom uvedena enotna osemletna osnovna šola. Zakon je določal, da je treba ustanoviti nove šole v krajih, kjer je bilo v petletnem obdobju več kot 40 otrok, ki so imeli do najbližje šole več kot 4 km. Uvedel je tudi triletne meščanske šole, ki so jih obiskovali učenci po končanih petih razredih osnovne šole. Deloma se je spremenil učni jezik, saj je zakon določal, naj o učnem jeziku posameznih šol odločajo deželni šolski sveti in upoštevajo mnenje tedanjih občin (Ciperle in Vovko 1987, po Kunst 2006). Bolje se je organiziralo tudi izobraževanje učiteljev, saj so se od leta 1870 izobraževali na štiriletnih učiteljiščih, ki so bila v Ljubljani, Celovcu, Mariboru in Kopru.

Po prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 ter vključitvi Slovencev v novonastalo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila v šolah odpravljena nemščina kot učni jezik. Glavnina prejšnje šolske zakonodaje pa je ostala v veljavi vse do leta 1929, ko so sprejeli novo šolsko zakonodajo, ki je uvedla splošno in obvezno osnovno šolo, kar za slovensko ozemlje ni bila novost, pač pa za nekatere druge dele tedanje države.

Junija 1946 je bila uvedena obvezna sedemletna šola, s štirimi razredi osnovne in tremi višje osnovne šole. To je bil sicer za večino tedanje Jugoslavije napredek, slovensko šolstvo pa je s tem, glede na predvojno stanje, naredilo korak nazaj, saj je bilo pred tem že uveljavljeno obvezno osemletno šolanje. Gimnazije so imele v tem času tri nižje in pet višjih razredov; učenci so lahko namesto na višjih osnovnih šolah nadaljevali šolanje tudi na nižjih gimnazijah. Uveden je bil enoten tip srednje šole – realna gimnazija (klasični sta bili le v Mariboru in Ljubljani).

Ko je bila leta 1950 spet uvedena osemletna šolska obveznost, so del nekdanjih sedemletk spremenili v štiriletno nižje gimnazije, ki so postale obvezne. Celovito prenovo je prinesla šele šolska reforma v letih 1958–1962. Zakon o osnovni šoli iz oktobra 1959 pa je dokončno uzakonil enotno osemletno osnovno šolo na Slovenskem (Žibert 2018).

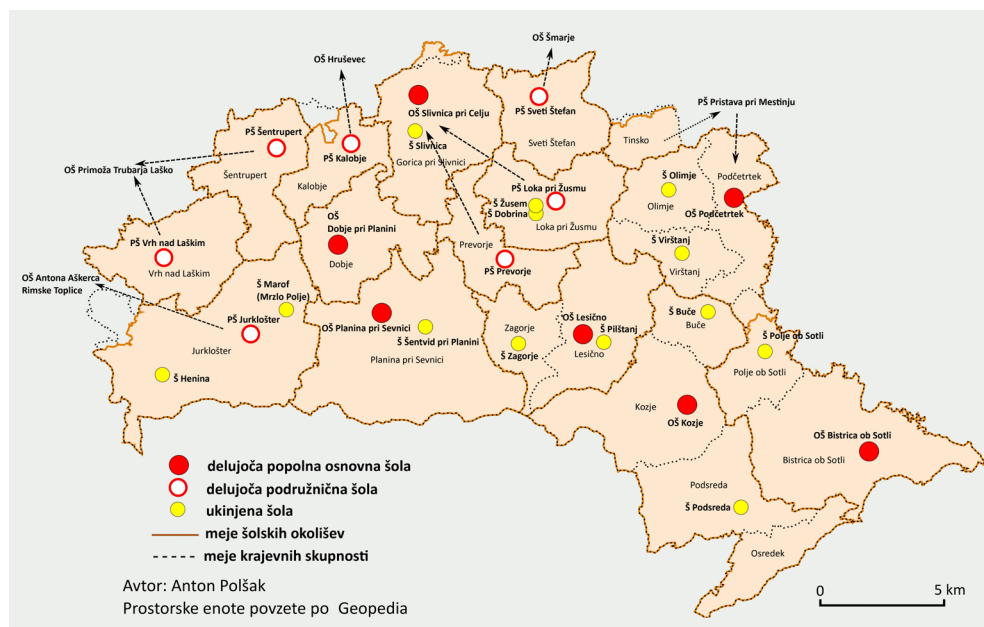
pouk obiskovali dopoldne in popoldne. Za enorazrednice so bili posebej predpisani učni načrti, ki so bili manj zahtevni kot za dvo- in večrazrednice, kjer sta bila dva učitelja, dve učilnici z več oddelki šoloobveznih otrok (starih 6–12/15 let) in učnim načrtom za dvo- in večrazrednice.

Petrazrednica s sedmimi oddelki potemtakem pomeni, da so bili šoloobvezni učenci razdeljeni v pet (osnovnih) razredov in da sta bili k dvema razredoma dodani še dve vzporednici, kar je bila najbrž posledica vse večjega števila učencev. Na takšni šoli so zato potrebovali sedem učiteljev in sedem učilnic (Stane Okoliš, ustni vir).

4.2 Šolstvo na Kozjanskem

V prispevku se omejujemo na osnovnošolsko raven, saj drugih šol na Kozjanskem praktično ni bilo. Poudarek je na razvoju šolstva od začetka 19. stoletja, saj je bilo prej organizirano šolanje otrok redko, pa še to je potekalo v okrilju zasebnega oz. cerkvenega pouka. Izjema v časovnem pogledu so začetki šolstva v 14. ali 15. stoletju v Jurkloštru, ki se povezuje z nekdanjim samostanom, in šolstvo na Pilštanju, ki ga viri postavljajo morda že v začetek 15. stoletja. Sredi 19. stoletja so bile šole na Kozjanskem v glavnem trivialke, nekatere pa tudi pomožne (npr. v Šentvidu). Za pretekla sta šolstvo na Kozjanskem in v sosedstvu opisala že Ostanek (1984) ter Rečnik (1984).

Slika 4.1: Šole na Kozjanskem.



4.3 Pregled po šolah

V nadaljevanju obravnavamo nastanek in ključne značilnosti šol, ki so delovale ali še delujejo na Kozjanskem, kakor smo ga omejili leta 1999 (Polšak 1999). Najprej obravnavamo šole v občinah Šentjur in Dobje ter šolo v Sv. Štefanu, ki je podružnica šole v Šmarju pri Jelšah, nato šole v občini Laško, sledijo pa šole v občinah Kozje, Podčetrtek in Bistrica ob Sotli.

Kalobje. Leta 1841 je bila na Kalobju ustanovljena prva enorazredna šola. Leta 1842 pa so zgradili leseno šolsko poslopje. Leta 1898 so v bližini cerkve postavili zidano stavbo za dvorazredno ljudsko šolo (ustanovitev šole, Krajevni leksikon Dravske banovine, v nadaljevanju KLDB). Leta 1916 je bilo 225 učencev. Leta 1940 je bila ustanovljena štirirazrednica (KLDB).

Maja 1941 sta šolo prevzela dva nacistična učitelja. Po drugi svetovni vojni so za krajši čas uredili začasno učilnico v mežnariji. V delno obnovljeni šoli se je pouk začel 1. septembra 1947, s tremi učitelji in 146 učenci. Dne 31. avgusta 1971 je OŠ Kalobje prenehala obstajati kot samostojna in je postala Podružnična šola centralne šole Franja Malgaja. Učenci petega razreda so začeli hoditi v šolo v Šentjur in na Planino, učenci šestega, sedmega in osmega razreda pa so postopoma dokončali pouk na Kalobju. Januarja 1992 je šola postala podružnična šola OŠ Dobje, septembra 1999 pa podružnična šola OŠ Hruševac Šentjur. S šolskim letom 2010/11 je odprl vrata tudi vrtec.

Poleti 2024 so podrli staro šolo in začeli graditi novo, zato je pouk v šolskem letu 2024/25 potekal v prostorih bivše pošte in v župnišču (OŠ Hruševac Šentjur b. d.), šolo pa je obiskovalo 12 oz. 13 učencev do petega razreda v kombiniranih oddelkih. Novo šolo so učenci začeli obiskovati 1. septembra 2025.

Sv. Štefan. Osnovna šola v kraju Sveti Štefan je bila (sodeč po zapisih v šolski kroniki) ustanovljena med letoma 1850 in 1851, vendar naj bi se po posameznih domovih pričelo poučevati že okoli leta 1830 (ustanovitev šole leta 1851, KLDB). Šolski obisk je bil prostovoljen. Možno bi tudi bilo, da je šola pričela delovati leta 1837, s pridobitvijo poslopja, v katerem sta bili ena učilnica in soba za učitelja. Leta 1879 so staro stavbo obnovili in ji dozidali učilnico. Leta 1908 je bila zgrajena nova šola. V šolo je bilo takrat vpisanih 213 otrok (Osnovna šola Sv. Štefan). Leta 1941 je šolsko stavbo zavzel nemški okupator, ki je odpustil slovenske učitelje in uvedel pouk v nemškem jeziku.

Po drugi svetovni vojni so šolo večkrat obnavljali, šele leta 1973 pa jo priključili na vodovod. Potres, ki je prizadel Kozjansko 20. junija 1974, je šolo tako uničil, da ni bila več varna za poučevanje. Zgradili so novo šolsko stavbo (1975), uradno pa se je kot podružnična šola maja 1977 priključila centralni šoli v Šmarju pri Jelšah. Staro šolo so pozneje vseeno obnovili in v njej uredili tekstilni obrat (Zagajšek 2014). Leta 1994 so naselju, ki so ga leta 1955 preimenovali v Vinski vrh pri Slivnici, vrnili ime Sveti Štefan.

V šolskem letu 2023/24 je podružnično šolo obiskovalo 29 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 35 učencev od prvega do četrtega razreda. Pouk je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (OŠ Šmarje 2024a; 2024b).

Slivnica (Gorica pri Slivnici). Od leta 1830 je pri farni cerkvi na Slivnici delovala nedeljska šola, leta 1842 pa je bila ustanovljena enorazredna osnovna šola, ki je leta 1859 dobila lastno novo poslopje² (ustanovitev šole 1858, KLDB). Leta 1875 je šola postala dvorazredna, 1895 trirazredna in 1905 štirirazredna. Leta 1909 so zgradili novo šolsko poslopje. Med drugo svetovno vojno je bila šola požgana, zato so po vojni nekaj časa imeli pouk v prostorih Krajevnega ljudskega odbora Slivnica. Leta 1963 so začeli z gradnjo novega šolskega poslopja, ki naj bi ga zidali v dolini, v kraju Gorica. Novo šolo, ki so jo poimenovali po leta 1941 ustreljenem talcu Franju Vrunču, so odprli leta 1966 (ZAC, OŠ Slivnica pri Celju).

Z novo šolsko stavbo se je povečal tudi šolski okoliš; šoli v Gorici so pridružili še podružnice na Prevorju, v Loki pri Žusmu in Dobrini. V šolskem letu 1971/72 je bil odprt

2 Nadstropna zidana stavba s poudarjeno osrednjo osjo in členjeno fasado ima ob krajši fasadi manjši prizidek. Obnovljena je bila v letu 1993. Nekdanja šola je danes predvsem stanovanjski objekt (GiskD pregledovalnik).

oddelek za učence z motnjami v duševnem razvoju. Pouk na centralni šoli je zaradi velikega števila otrok kar 20 let potekal v dveh izmenah.

Slika 4.2: Sv. Štefan.

Stara šola v sredini slike,³ nova šola je nekoliko iz kraja ob krajevni cesti proti Slivniškemu jezeru. (foto: Anton Polšak)



Leta 1976 je šola v Gorici pridobila telovadnico. Po številu učencev je bila ta šola druga največja v občini. Leta 1986 je šola s prizidkom pridobila devet novih učilnic in prešla na enoizmenski pouk. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je šola preimenovala v Osnovno šolo Slivnica pri Celju. V šolskem letu 2002/03 je bil uveden prvi razred s programom devetletne osnovne šole. Danes (2020) šola še vedno deluje z dvema podružnicama, in sicer v Loki pri Žusmu in na Prevorju.

Slika 4.3: Slivnica z vzhoda s sv. Helene.

Levo cerkev sv. Janeza Krstnika, desno naselje Slivnica s cerkvijo sv. Marije Magdalene in nekdanjo šolo (večja stavba na desni strani naselja), spredaj desno vinogradi okrog sv. Helene. (foto: Anton Polšak)



3 Gre za nadstropno stavbo z osemosnim pročeljem, ki je bila zgrajena leta 1908. Streha je somere na dvokapnica. V osrednji osi vhodne fasade je strešno čelo, ki ima dvokapnico na čop (Ministrstvo za kulturo: GiskD pregledovalnik).

Prevorje (Lopaca). Začetki šolstva na Prevorju segajo v leto 1838. Tedanjo zasebno šolo je vodil kurat Janez Wister, ki je zbiral otroke iz bližnje okolice dvakrat na teden v mežnariji ter jih je poučeval krščanski nauk in tudi pisati, brati in računati. Prvi učitelj je bil Andrej Fajdiga, ki je bil sem nameščen s Kranjskega okoli leta 1842. Poučeval je tri dni v tednu (OŠ Slivnica pri Celju b. d.).

Leta 1862 so tedanjo mežnarijo podrli in naslednje leto na istem mestu zgradili prvo šolo, ki stoji še danes – na hribčku nasproti cerkve sv. Ane.⁴ Bila je enorazrednica s stanovanjem za učitelja in cerkovnika (OŠ Slivnica pri Celju b. d.).

Drugo šolsko poslopje je bilo zgrajeno leta 1889 nasproti sedanjega župnišča. Ob izgradnji je bila to ena najlepših in najboljših šol daleč naokoli. Med obema vojnama jo je v enem šolskem letu obiskovalo tudi do 200 otrok. Sprva je bila dvorazrednica, od leta 1908 trirazredna, od leta 1930 štirirazredna (ZAC, OŠ Prevorje). Po drugi svetovni vojni je bila samostojna osemletka do leta 1966, ko so v Gorici pri Slivnici zgradili novo šolo in je prevorska šola postala podružnica s štirimi razredi. Zaradi dotrajanosti so jo porušili aprila 1999 (OŠ Slivnica pri Celju b. d.). Novo šolo so odprli 6. marca 2000. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo dvanajst učencev, v šolskem letu 2025/26 pa jih je bilo vpisanih 19, od tega kar sedem v prvi razred (M. Kramer, osebna komunikacija, 4. 9. 2025).



Slika 4.4:

Prevorje s šolo.
(foto: Anton Polšak)

Loka pri Žusmu. Loka pri Žusmu je eden manjših krajev na Kozjanskem, vendar ima industrijsko tradicijo iz 19. stoletja (glažuta in kopitarna) (Pokrajinski muzej Celje b. d.). Prav s tem je povezan tudi začetek šolstva, ki pa sega šele na konec 19. stoletja. Šola je bila prvotno v kraju Dobrina oz. v bližini cerkev (sv. Valentin in sv. Jakob⁵ na hribu Žusem).

4 Gre za vrhkletno zidano hišo s pazduhastim portalom, okrašenim z dvema obeskom in z letnico 1863. Somerna dvokapnica je krita z bobrovcem. Po pripovedi domačinov naj bi bila tu nekdanja šola oz. pozneje župnišče (GisKD pregledovalnik).

5 Večja zanimivost te cerkve je tudi leta 2020 obnovljeni lesteneč, izdelan v steklarni v Loki.

Slika 4.5: Učitelj Cerkenik in župnik z učenci, ko so obiskovali pouk na Žusmu pred drugo svetovno vojno.



Vir: Arhiv šole Loka pri Žusmu.

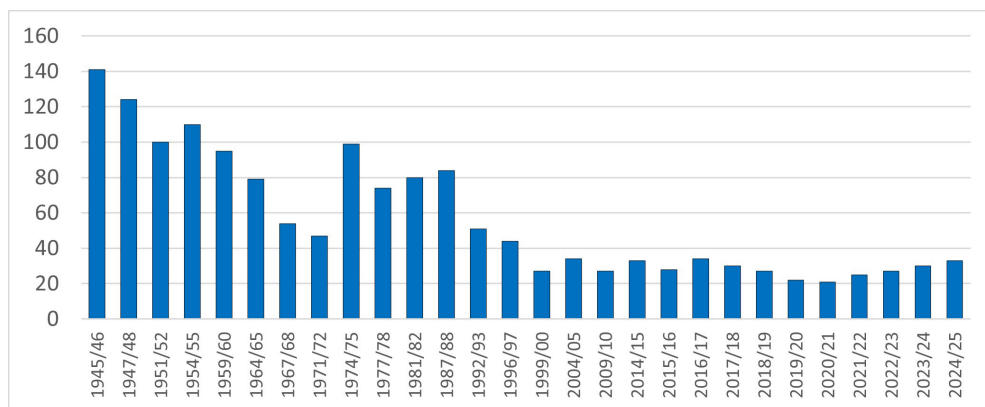
V letih 1887–89 je delovala v Loki nemška zasebna šola, ki jo je podpiralo nemško šolsko društvo,⁶ slovenska zasebna šola pa je bila v kraju odprta 16. novembra 1896 (enako tudi KLDB). Pouk v slovenski šoli je bil v poslopju tamkajšnje tovarne kopit. Obiskovali so jo učenci iz Loke in Oslešice južno od tod. Prvi javni učitelj je bil Josip Tratar. Ker je število otrok naraslo, je bila šola leta 1902 razširjena v dvorazrednico. V šolskem letu 1917/18 je bila ukinjena in otroci so obiskovali pouk v šoli na Žusmu. Ponovno je bila odprta 26. julija 1920, v letu 1939/40 je imela dva oddelka. Sredi aprila 1941 so v Loko prispeli Nemci in z njimi tudi prvi nemški učitelji. Tako je med drugo svetovno vojno delovala nemška šola.

6 Društvo je bilo gotovo povezano s tjakaj priseljenim nemškim prebivalstvom, povezanim z zgodbjimi industrijskimi obrati (glažutami in kopitarno). Manjše glažute so na tem območju bile že pred letom 1749, ko se omenja prvi glažutarski mojster. Johann Friedrich je ob potoku Žamerk postavil glažuto okrog leta 1836.

Verjetno je ta obrat leta 1839 dogradil Joseph Gotscher s Češkega. Proizvodnja je dosegla svoj vrh v šestdesetih letih 19. stoletja (tretja največja steklarna na Štajerskem), ko je tja iz Gornje Avstrije prišel Leopold Fieglmüller in v letih 1860/61 prevzel tako gosposčino kot tudi steklarno. V rodbinski lasti je glažuta delovala do leta 1886, ko so zaradi konkurence ugasnili peči. Izdevali so različne steklenice in posodje, šipe ter lestence, od katerih nekateri še danes krasijo cerkve na Kozjanskem (Pokrajinski muzej Celje b. d.).

Junija 1945 pa so ponovno vzpostavili slovensko šolo, ki jo je obiskovalo kar 214 otrok iz loškega in žusemskega okoliša.⁷ Aprila 1947 so začeli pouk (poleg že obstoječe stare šole) še v prenovljeni bivši graščini v dveh učilnicah, pouk pa je potekal dopoldne in popoldne. Ko so v bližnji Dobrini aprila 1949⁸ odprli novo šolo, so tja prešolali del (36) otrok iz šole v Loki. Šola je ponovno postala dvorazrednica, pouk pa je potekal le dopoldne. Šolo so temeljito prenovili leta 1952, staro šolo (nekdanjo tovarno kopit) pa okrog leta 1955 opustili. Pouk je potekal v treh ali štirih kombiniranih oddelkih. V letih 1960–1961 so zaradi prostorske stiske prezidali stavbo in pridobili eno učilnico, toda kmalu zatem je število otrok začelo upadati. Šola v Loki je delovala kot samostojna do vključno šolskega leta 1965/66, ko jo je obiskovalo le še 88 učencev, nato pa kot podružnica šole v Gorici pri Slivnici, kamor so prešolali učence višjih razredov. Kot taka deluje še danes.

Slika 4.6: Število učencev v šoli v Loki pri Žusmu.



Vir: Gubenšek 2024.

Potres junija 1974 je staro šolo toliko poškodoval, da ni bila več primerna za pouk. Postavili so novo, montažno šolo, ki so jo odprli že 29. septembra 1974, in jo poimenovali Podružnična osnovna šola Solidarnost 74.⁹ Zaradi majhnega števila učencev iz Loke in Dobrine so učence obeh šol združili v Loki, šolo v Dobrini pa ukinili (OŠ Slivnica pri Celju b. d.). Leta 1976 je bil v šolskih prostorih odprt oddelek vrtca. V sedemdesetih in osemdesetih letih je pouk potekal v štirih ali petih oddelkih, v devetdesetih letih pa se je število otrok še zmanjšalo in je pouk potekal tudi v kombiniranih

⁷ Ker je pouk potekal v le eni učilnici, so imeli pouk dopoldne in popoldne, en dan učenci iz Loke, drugi dan pa učenci iz Žusma. Od oktobra 1945 je pouk potekal v dveh oddelkih (skupinah, kjer je bilo več razredov oz. letnikov) in šolo so obiskovali le učenci iz Loke. Septembra 1946 se je šola razširila v trirazrednico.

⁸ Rečnik (1949, 686) piše, da se je pouk v novi stavbi začel s šolskim letom 1948/49.

⁹ Šola je bila eden prvih objektov, financiranih s solidarnostnim denarjem, ki so jih postavili oz. obnovili po potresu na Kozjanskem. Vzporedno so gradili tudi novo šolo v Zibiki, ki je že zunaj območja naše obravnave. Pouk v novi šoli se je začel 2. oktobra v petih oddelkih (od prvega do petega razreda). Šola je takrat obiskovalo 99 učencev tako iz loškega kot žusemskega (dobrinskega) šolskega okoliša.

oddelkih. Septembra 2005 so predali namenu novo telovadnico, leta 2015 pa energetsko prenovili celotno šolo (Gubenšek 2024).

Naselje je nastalo na osnovi nekdanje glažute ob potoku Žamerk. Na levi strani cerkvice sv. Leopolda, podružnična osnovna šola v osredju na desni strani slike.

Leta 1974 so ukinili šolo v Dobrini, zato se je število učencev sorazmerno povečalo glede na prejšnje obdobje. Najmanjše število učencev na šoli je bilo v šolskem letu 2020/21, in sicer 21.

V šolskem letu 2023/24 je bilo v OŠ Slivnica 208 učencev, na POŠ Prevorje 13 in na POŠ Loka pri Žusmu 30 učencev, skupaj 251 (OŠ Slivnica pri Celju 2023). V šolskem letu 2024/25 je prišlo do manjših sprememb; v OŠ Gorica pri Slivnici je bilo 199 učencev, na podružnici Loka pri Žusmu 33 (do petega razreda, in sicer v treh oddelkih, od tega v dveh kombiniranih), na Prevorju pa je šolo obiskovalo dvanajst učencev (do četrtega razreda, in sicer v dveh kombiniranih oddelkih) (Županc, intervju, 2024).

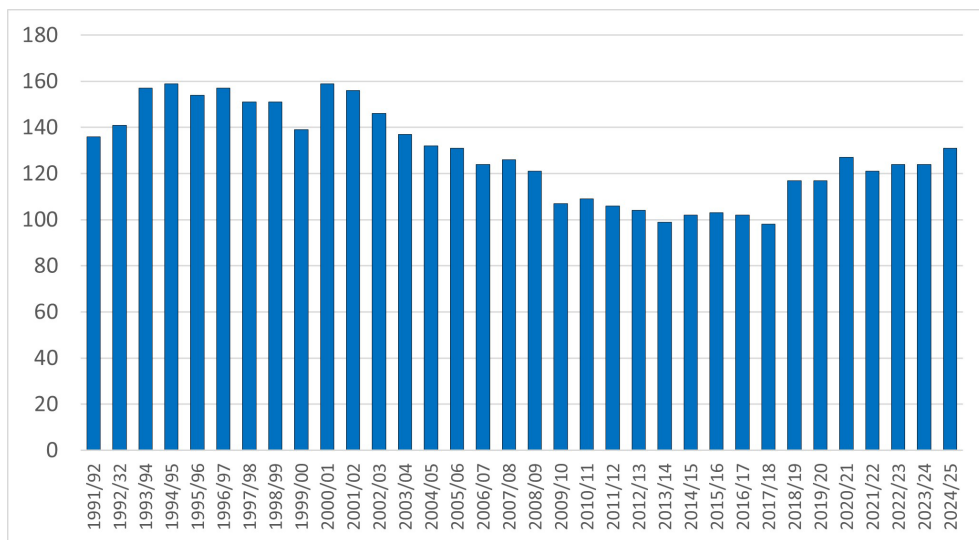
Dobrina (Žusem). Dobrina je razloženo naselje po južnih pobočjih Žusma. Na vrhu hriba pri cerkvah so v letih 1854–56 postavili prvo javno šolo enorazrednico (ustanovitev šole leta 1856, KLDB), čeprav je bil zasebni pouk tam že od leta 1833 (Bojc 1972). Leta 1868 se je šola preosnovala v štirirazrednico. Tedanji šolski okoliš je bil majhen, saj so šolo obiskovali otroci iz Dobrine, Hrastja in Olešice (Oslešice) pod Rudnico. Podatkov za poznejše obdobje nismo našli, se pa zgodovina nadaljuje v novi šolski stavbi, ki so jo postavili leta 1948 ali 1949, kakor smo že omenili pri opisu šole v Loki pri Žusmu, vendar je kot podružnična šola prenehala delovati leta 1974.

Dobje (Dobje pri Planini). Šola naj bi bila ustanovljena že leta 1686 (KLDB), vendar so začetki organiziranega šolstva poznejši. Šole v Dobju v obdobju 1840–50 še ni bilo, je pa otroke poučeval župnik ob nedeljah, in sicer v materinščini, krščanskem nauku, branju in pisanju ter nekoliko računanju (Kuret 1977). Bojc (1972) navaja, da je od leta 1840 obstajala zasebna in nedeljska šola, v kateri je učil »potujoči« učitelj Jakob Goleš. Nekaj časa je bila šola tudi v Lašah. Ni natančnih podatkov, kdaj je zasebna šola prerasla v redno. To naj bi se zgodilo leta 1854, ko je bilo odprto novo oz. prvo šolsko poslopje (poslopje pri cerkvi, ki še danes stoji in je stanovanjska hiša). Leta 1860 bilo 192 šoloobveznih otrok, 1864 pa 275. Šola je bila do 25. maja 1868 pod patronatom ljubljanske škofije, nato pa je vodstvo in nadzor prevzela država (Bojc 1972, 285). Leta 1896 so odprli novo šolo malo pred naseljem. Na prelomu stoletja so popisali kar 345 šoloobveznih otrok, vendar jih je v šolo hodilo nekaj manj, pouk pa je bil v celoti v slovenščini. V šolskem letu 1939/40 je bilo 316 šoloobveznih otrok, vendar je bil obisk pouka zelo slab (OŠ Dobje 2011).

Po drugi svetovni vojni je šola delovala v istem poslopju kot pred vojno, za kratek čas (po dostopnih podatkih samo v šolskih letih 1950/51 in 1951/52) je delovala tudi kot nižja gimnazija. Od konca 1971 je bila podružnica šole na Planini in v Dobju so ostali le še prvi štirje razredi; število otrok se je zmanjšalo z okrog 200 na 90. Leta 1991 so v dolini zgradili novo šolo (pouk se je pričel 21. septembra 1991), šola pa se je preoblikovala iz podružnice v samostojni zavod; šola na Kalobju je postala njena podružnica (OŠ Dobje 2011). Šola je pomembna pridobitev za januarja 1999 ustanovljeno občino Dobje.

Najmanj učencev je bilo vpisanih v šolskem letu 2017/18 (98), zadnja leta pa se je ustalilo in se giblje malo nad 120, v šolskem letu 2024/25 jih je šolo obiskovalo 131.

Slika 4.7: Število učencev v OŠ Dobje od ustanovitve samostojnega zavoda.



Vir: OŠ Dobje b. d.; 2011; za šolski leti 2016/17 in 2017/18 število učencev ob koncu šolskega leta, za preostala leta ob začetku šolskega leta.

Planina pri Sevnici. Šola na Planini ima svoj začetek leta 1798 pri sosednjem Sv. Vidu (Šentvidu, o čemer je v graškem deželnem arhivu ohranjen dopis), kjer je bila pozneje tudi odprta samostojna šola. Poučevali so duhovniki. Ta zasebna šola je delovala, dokler ni bila na Planini odprta javna trivialna šola leta 1817, v kateri je začel poučevati prvi laični učitelj, Jožef Kovač (OŠ Planina b. d.). Pouk je bil v občinski hiši na Planini. Šolski okoliš je obsegal Planino, Sv. Vid, Zagorje, Prevorje, Dobje in Jurklošter. V začetku je šolo obiskovalo 60 otrok.

Leta 1822 so sezidali novo šolsko poslopje,¹⁰ ki je bilo v uporabi do druge svetovne vojne, nato pa spet nekaj let po drugi svetovni vojni.

Šolo na Planini je podpiral zdravnik dr. Jože Gorišek, lastnik tiskarne na Dunaju, ki je tiskala tudi slovenske šolske knjige. To šolo je obiskovala domačinka pisateljica Ana Wambrechtsammer.¹¹ Pouk je bil do leta 1849 v nemškem jeziku.

Decembra 1944 so ustaši in Nemci napadli ter požgali Planino, požgana je bila tudi šola. Po koncu druge svetovne vojne je nova oblast za šolo namenila obnovljeno občinsko stavbo, ki je obsegala le dve učilnici, učencev pa je bilo okoli 120 (ZAC, OŠ Planina). Nova šola je bila končana šele v šolskem letu 1953/54, ker pa to poslopje ni

¹⁰ Gre za nadstropno stavbo pravokotnega tlorisa z intaktno ohranjeno fasado. Po prenehanju za namen šole je bila preurejena v gostilno. Somerna dvokapnica s čopi je krita z bobrovcem (Gis-KD pregledovalnik).

¹¹ Ana Wambrechtsammer (1897–33) je avtorica več zgodovinskih in leposlovnih del. Med zgodovinskimi deli sta najbolj znani *Danes grofje celjski in nikdar več* ter *Kronika trga in gradu Planina*.

ustrezalo pogojem za sodoben pouk, so leta 1970 pričeli graditi novo, kjer se je začel pouk 1. decembra 1971. Poimenovali so jo po Kozjanskem odredu, leta 1991 pa se je ponovno preimenovala v Osnovno šolo Planina (ZAC, OŠ Planina). Tega leta se je kot podružnica priključila še Osnovna šola Dobje, podružnica v Šentvidu pa je bila ukinjena, tako da so se njeni učenci v celoti prešolali na matično šolo.

Dne 2. novembra 2011 se je začela obsežna prenova šole. Otvoritev prenovljene šole je bila 1. septembra 2012 (OŠ Planina b. d.). V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 139 učencev.

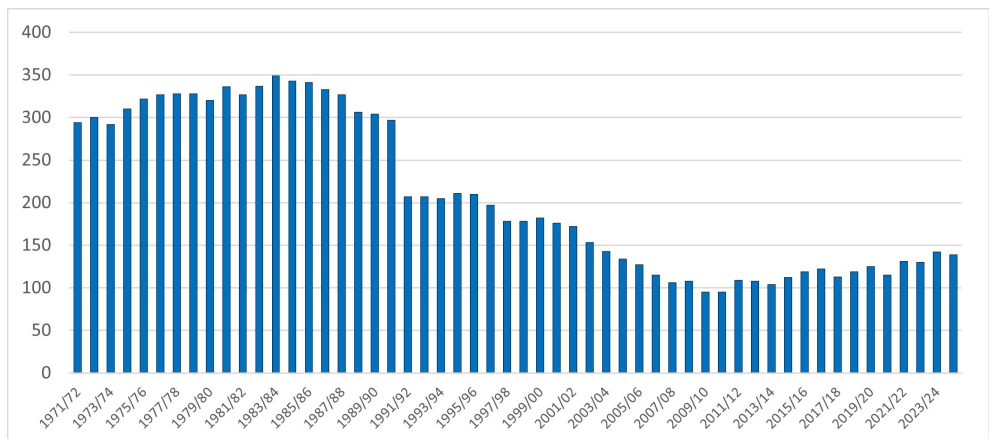
Slika 4.8:

Pogled na Planino pri Sevnici iz zraka.

V ospredju levo osnovna šola z leta 2012 zgrajenim športnim igriščem in leta 2014 dograjeno telovadnico. V osredju desno Tajfun, eno večjih podjetij na Kozjanskem. (foto: Anton Polšak)



Slika 4.9: Število učencev v OŠ Planina pri Sevnici.



Do vključno šolskega leta 1990/91 število učencev vključuje še učence iz šolskega okoliša Dobje, ki so se septembra 1991 prešolali v novo osnovno šolo v Dobju.

Vir: OŠ Planina 2012; b. d.; K. Zdolšek, osebna komunikacija, 6. 11. 2024).

Šentvid pri Planini. Omenili smo že, da začetki šolstva na Planini segajo v leto 1798, ko so s poučevanjem v takratnem Sv. Vidu (današnji Šentvid) pričeli duhovniki. Leta 1865 pa so pri Sv. Vidu ponovno odprli zasebno šolo, njeno odprtje je podpiral tudi Anton Martin Slomšek (OŠ Planina b. d.). Po drugi svetovni vojni je šola delovala pod imenom Osnovna šola Bohor, dokler je s 1. januarjem 1963 niso kot podružnico priključili Osnovni šoli Planina. Kot podružnico so jo ukinili konec leta 1971.

Slika 4.10: Učenci tretjega razreda šole v Šentvidu leta 1948.



Vir: Osebni arhiv. Originalno fotografijo hrani Šmid Janez.

Jurklošter je bil eden bolj odročnih kozjanskih krajev, vendar so mu veljavo nekdanj dajali kartuzijanski samostan, pozneje pa industrijski obrati. Že od leta 1788 je delovala glažuta južno od Polane (približno 4 km zahodno od Jurkloštra), ki jo franciscejski kataster označuje kot Alte Glashutte, danes pa nanjo spominja ledinsko ime Stara Glažuta. Obrat so leta 1802 preselili v Jurklošter ob Nemški graben, kjer je deloval do leta 1862, nakar so ga preselili v Hrastnik (KS Jurklošter b. d.). V kraju sta delovala še suknarski obrat in papirnica, ki jo je lastnik po letu 1905 preusmeril v lesno tovarno (pred drugo svetovno vojno so izdelovali ležalne stole) (KLDB).

V Jurkloštru, v slovenski zgodovini dobro poznanem kraju, je samostanska šola delovala že v 14. ali 15. stoletju (Upodobitev šol v srednjem veku v Slovenskem šolskem muzeju¹²). Da je šola zagotovo bila v tem času, priča ohranjeni podatek, da je nadvoj-

¹² Zanimivo, da isti zemljevid v Slovenskem šolskem muzeju ne vključuje zelo verjetne šole iz zazčetka ali izpričane šole iz sredine 15. stoletja na Pilštanju.

voda Karel leta 1564 izrazil željo, da bi v samostanu ponovno ustanovili šolo (torej je bila v njem že pred tem) za meniške novince in drugo mladino v kraju (Gržan 2006). Verjetno gre za čas tesnih stikov tamkajšnjega samostana z grofi Celjskimi, ki so poznani kot njihovi dobrotniki. To je poleg Pilštanja izjema na vsem Kozjanskem, pa tudi na celotnem sedanjem območju Slovenije takrat ni bilo več kot 40 šol.

Z organiziranim osnovnim šolstvom so začeli leta 1859, ko je bilo zgrajeno prvo šolsko poslopje (ZAC, OŠ Jurklošter), čeprav naj bi bila (župnijska) šola ustanovljena leta 1856 (KLDB; OŠ Rimske Toplice b. d.). Gržan (2006) opisuje začetke organiziranega šolstva nekoliko drugače. Leta 1859 naj bi pridobili mesto za zasilno šolo v enem izmed župnijskih prostorov, leta 1863 pa je odprla enorazredno šolo občina. Delovala je v graščinskih prostorih, dokler niso leta 1890 zgradili samostojne šolske stavbe nad cesto severovzhodno od cerkve.

Začetki organiziranega šolstva segajo v Jurkloštru v sredino 19. stoletja. Ko je bila leta 1856 ustanovljena župnija, so na prošnjo prvega župnika, kurata Martina Ivanča, v vzhodnem delu graščine nad zakristijo uredili šolsko sobo in leta 1856 (ali 1859; Gržan 2006) se je začel pouk.¹³ Učitelj je bil tamkajšnji cerkovnik (OŠ Rimske Toplice b. d.).

Leta 1863 je bila v graščini ustanovljena enorazredna javna ljudska šola. Prvo leto je bilo vpisanih 120 otrok, večinoma otrok steklarjev. Pouk v graščini je potekal do leta 1890, ko se je jeseni začel v novi šoli. Imela je sicer le dve učilnici in dve stanovanji za učitelje, leta 1908 pa so iz enega stanovanja uredili še eno učilnico in šola je postala trirazrednica. Leta 1935 je šola postala štiri- in leta 1938 petrazrednica (OŠ Rimske Toplice b. d.).

Šola je bila januarja 1945 požgana, zato se je pouk po vojni znova pričel v župnišču, pozneje pa v prostorih lesne industrije. Leta 1945 je šolo obiskovalo 146 otrok, leta 1948 pa že 175. Šola je bila štirirazredna; razredi višje osnovne šole so bili priključeni tretjemu in četrtemu razredu.

Oktobra 1947 je bila otvoritev nove šole na Marofu oz. v Mrzlem Polju, leta 1954 pa se je pouk začel še v takrat novi šoli v Jurkloštru. Marca leta 1967 se je osnovna šola Jurklošter priključila osnovni šoli Rimske Toplice in postala podružnična šola, vendar je imela še osem razredov. Leta 1976 so se začeli učenci petega in šestega razreda voziti na matično šolo v Rimske Toplice, v šolskem letu 1980/81 pa se je celotna višja stopnja prešolala na centralno šolo v Rimske Toplice (OŠ Rimske Toplice b. d.). Leta 1987 je šolo obiskovalo še 32 otrok; pouk je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (ZAC, OŠ Jurklošter).

Zaradi slabega stanja so staro šolo leta 1999 porušili in junija 2000 odprli novo. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 19 učencev od prvega do petega razreda, pouk pa je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (prvi, drugi in tretji razred ter četrti in peti razred) (OŠ Rimske Toplice 2024).

¹³ Spletna stran Zgodovinskega arhiva Celje (ZAC, OŠ Jurklošter) omenja, da je bilo prvo šolsko poslopje zgrajeno leta 1859, vendar gre verjetno za napako.



Slika 4.11:

*Osnovna šola in
vrtec v Jurkloštru.
(foto: Anton Polšak)*

Henina (Polana). Na spletni strani OŠ Rimske Toplice (b. d.) beremo, da je bila na Henini enorazredna ljudska šola že v letih 1907/08, vendar je obstajala že prej. Leta 1886 so z odlokom štajerskega deželnega šolskega sveta všolali v to šolo naslednje kraje oz. dele krajev: Lahov Graben, Paneče in Poljana, ter je spadala v šolsko in krajevno občino Jurklošter (ZAC, OŠ Henina). Šola se je uradno imenovala Enorazredna ljudska šola Sv. Kancijan na Poljani (nad Poljano je cerkev sv. Kancijana), po letu 1911 se je preimenovala v Ljudsko šolo na Henini pri Jurkloštru. Leta 1930 je postala dvo-razrednica. V šolskem letu 1902/03 (KLDB piše, da je bila v kraju šola ustanovljena leta 1902)¹⁴ je šolo obiskovalo 83 otrok, leta 1941 jih je bilo 92.

Med drugo svetovno vojno je v šoli delovala nemška, nekaj časa tudi partizanska šola. Po vojni je poučevala le ena učiteljica s celodnevним poukom in prostim četrtkom. Leta 1954 se je preimenovala v Osnovno šolo Henina in leta 1965, po obsežni prenovi, v Osnovno šolo Ivan Kovačič - Efenka Henina.

Šola je po drugi svetovni vojni delovala kot popolna, čeprav je število učencev strmo upadalo – leta 1966 jih je bilo le še 59. Leta 1975 so na šoli ostali samo še en učitelj in 24 učencev, ki so obiskovali prvi, tretji in peti razred, saj so učence sedmega in osmega razreda prešolali v Jurklošter, naslednje leto pa še učence petega in šestega razreda na matično šolo v Rimske Toplice. Zaradi zmanjševanja števila učencev je v letih 1980–85 na šoli poučevala le še ena učiteljica. Šolo so konec šolskega leta 1984/85 kljub močnemu nasprotovanju domačinov ukinili, saj jo je takrat obiskovalo le še sedem učencev (ZAC, OŠ Henina).

Marof (Mrzlo Polje). Na pobudo domačinov so na Marofu zgradili novo, leseno šolo z dvema učilnicama, kjer se je pouk začel novembra 1947. Šolo so poimenovali v Šolo Mrzlo Polje (in leta 1953 v Osnovno šolo Mrzlo Polje). Prvo šolsko leto jo je obiskovalo 109 učencev, v šolskem letu 1948/49 pa 111 (OŠ Rimske Toplice b. d.). Ko so leta 1954 zgradili novo šolo v Jurkloštru, so večino učencev prešolali tja, nekaj pa tudi v Dobje in na Planino pri Sevnici.

Vrh nad Laškim. Začetki pouka segajo v leto 1863. Šola je delovala kot nedeljska do leta 1871 (leta 1871 ustanovitev šole, KLDB). Prvo šolsko zgradbo so postavili leta 1889 (morda 1876) jugovzhodno od cerkve sv. Lenarta. Leta 1918 je zgradba

¹⁴ Gre za nadstropno nepodkleteno šolsko stavbo, ki je bila zgrajena leta 1902. Med drugo svetovno vojno je bila poškodovana in po njej obnovljena. V njej je bila junija 1944 prva slovenska šola na osvobojenem štajerskem (GisKD pregledovalnik). Danes so v njej stanovanja.

pogorela, vendar so jo obnovili in je danes stanovanjski objekt.¹⁵ Leta 1920 so malo pod vrhom hriba postavili šolo, v kateri je pouk še danes.¹⁶ Leta 1929 je obiskovalo šolo kar 297 otrok v štirih razredih. Stavbi tudi druga svetovna vojna ni prizanesla; obnovili so jo leta 1947. Leta 1954 je šola postala osemrazredna s 140 učenci. Po 13 letih samostojnega delovanja je leta 1967 postala podružnica Osnovne šole Primoža Trubarja Laško, leta 1982 je ponovno postala štirirazrednica (OŠ Primoža Trubarja Laško, OŠ Vrh nad Laškim b. d.). Obiskujejo jo učenci od prvega do četrtega razreda, v njej je tudi enota Vrtca Laško. Šolsko stavbo so leta 1998 temeljito obnovili (ZAC, OŠ Vrh nad Laškim). V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 24 učencev.

Slika 4.12: Podružnična šola Vrh nad Laškim.

(foto: Anton Polšak)



Šentrupert. Do leta 1952 se je naselje imenovalo Sv. Rupert ali Šentrupert, nato pa do leta 1994 Breze, ko so ga zopet poimenovali Šentrupert. Šolski pouk sega v leto 1854 (ustanovitev šole, KLDB) in je sprva potekal v najetih prostorih. Nova šolska stavba je bila zgrajena leta 1897.¹⁷ Med drugo svetovno vojno je bilo šolsko poslopje deloma uničeno, obnovili so ga takoj po vojni. Leta 1967 je stavba dobila prizidek. Šola je kot samostojna delovala do leta 1968, ko je postala podružnica Osnovne šole Primoža Trubarja Laško. Leta 1976 so začeli postopoma ukinjati višje razrede, otroke pa prešolali v OŠ Primoža Trubarja Laško in OŠ Franja Malgaja Šentjur. Dandanes (2022) šolo obiskujejo otroci do petega razreda devetletke, nato šolanje nadaljujejo na centralni šoli v Laškem. Zaradi dotrajanosti stare šole so stavbo leta 2009 podrli in pouk v šolskem letu 2010/11 začeli v novem poslopiju (ZAC, OŠ Breze). Šolski okoliš

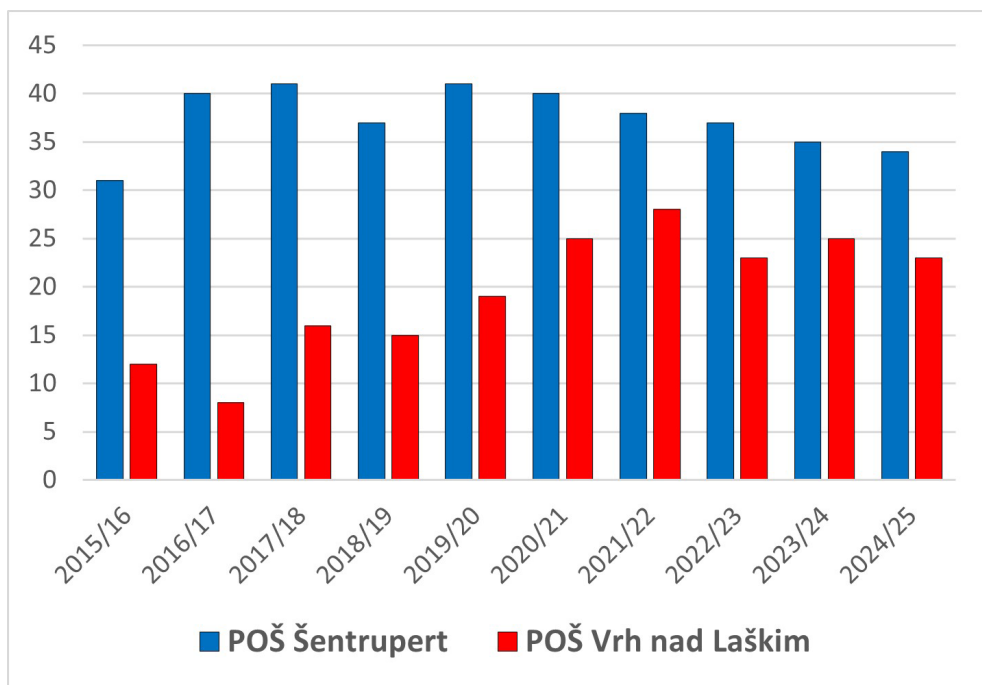
¹⁵ Gre za pritlično stavbo s štiriosno fasado, pokriva jo streha dvokapnica s čopi. Preprosta arhitektura turna členitev s segmentno zaključenim portalom z letnico 1867 (GisKD pregledovalnik).

¹⁶ Gre za enonadstropno stavbo z enostavnim centralno zasnovanim tlorisom v obliki črke T in bogato členjeno fasado (GisKD pregledovalnik).

¹⁷ Stavbo so leta 2009 podrli. Šlo je za na temeljih starejše šole zgrajeno nadstropno stavbo s štirimi kapno streho, krito svojčas s salonitnimi ploščami (GisKD pregledovalnik).

je nekoliko večji, kot je območje krajevne skupnosti, in zavzema naselja Šentrupert, Mala Breza, Curnovec, Mačkovec, Trobni Dol in še manjše dele nekaterih drugih naselij. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 34 otrok. V kraju deluje tudi vrtec, ki ga je v šolskem letu 2024/25 obiskovalo 30 otrok.

Slika 4.13: Število učencev v zadnjih desetih letih v POŠ Vrh nad Laškim in Šentrupert.



Vir: Letni delovni načrti Osnovne šole Rimske Toplice od šolskega leta 2016/17 do 2024/25, objavljeni na več spletnih naslovih.¹⁸

V zadnjih desetih letih se je število učencev v podružničnih šolah Vrh nad Laškim in Šentrupert precej spreminjalo, žal pa se zadnja leta zmanjšuje zlasti v podružnični šoli v Šentrupertu. Pouk je v zadnjem desetletju potekal v obeh šolah v glavnem v

18 Letni delovni načrti so dostopni na:

https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2016/10/LDN2016_17_ver2.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2017/09/LDN2017_18predlogVer1b.pdf,
https://rezervaoslasko.splet.arnes.si/files/2018/10/LetniDelovniNacrt2018_19Potrjen.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2019/10/LetniDelovniNacrt_2019_20_Koncen.pdf,
https://rezervaoslasko.splet.arnes.si/files/2020/09/LDN20_21Koncen.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2021/10/LDN21_22VerKONCNAp.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.o-ptlasko.ce.edus.si%2Ffiles%2F2023%2F10%2FLDN23_24Ver2.docx&wdOrigin=BROWSELINK,
<https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2024/09/LDN-24-25-urejen.pdf>.

kombiniranih oddelkih večinoma od prvega do petega razreda, razen zadnji dve šolski leti v POŠ v Šentrupertu do tretjega oz. četrtega razreda.

Slika 4.14:

Šentrupert leta 1998. V ospredju kraja je vidna stara šola s prizidkom.

*Oboje so zaradi gradnje nove šole in vrtca leta 2009 porušili.
(foto: Anton Polšak)*



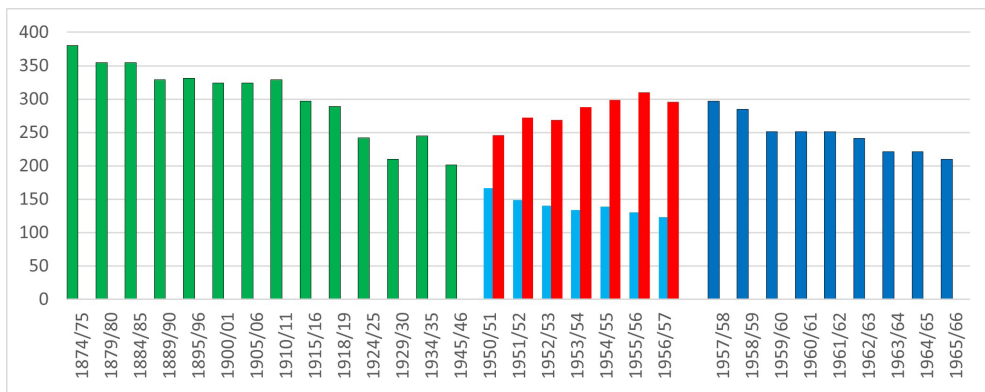
Pilštanj je med kozjanskimi kraji s šolo posebnost, ker pisni viri izpričujejo njeno prisotnost že v srednjem veku. V neki listini oz. urbarju iz leta 1404, ki se nanaša na Pilštanj, se omenja učitelj ali šolnik (*Schulmeister*), vendar ni jasno, ali je res deloval tam. Ker ima izraz *Schulmeister* dva pomena (Schmidt 1968, po Lipnik 1996), tudi ni jasno, ali naj bi šlo za posvetno ali cerkveno oz. župnijsko šolo.

Šola se v trgu omenja že leta 1466 v darilni pogodbi, katere nastanek podrobneje opisujeta Lipnik in Krajnc (Lipnik 1996, 5–7; Lipnik in Krajnc 2016, 11–12), vendar se je organizirano šolstvo začelo verjetno leta 1802, ko naj bi bila ustanovljena enorazredna šola (tudi KLDB). Obiskovalo jo je okrog 40 učencev. Prva šola je bila zgrajena leta 1824. Stavba stoji še danes, v njej so stanovanja in tudi muzejska učilnica. Leta 1878 je postala šola dvorazredna, leta 1884 trirazredna, 1906 štirirazredna, pred drugo svetovno vojno pa petrazredna (to ne pomeni, da so otroci hodili v šolo štiri ali pet let, ampak tudi več; leta 1869 pa je bila na Spodnjem Štajerskem uvedena osemletna šolska obveznost). Leta 1958 so šolo preimenovali v OŠ Lesično, vendar je pouk na Pilštanju trajal še do leta 1964, ko so v sosednjem Lesičnem zgradili novo šolo. Nekaj let po drugi svetovni vojni sta na Pilštanju delovala tudi nižja gimnazija (1950–57) in internat (1949–60), namenjen učencem tako osnovne šole kot nižje gimnazije (od petega do osmega razreda). Nižjo gimnazijo so, tako kot povsod v Sloveniji, ukinili leta 1957. Ko so po letu 1958 v drugih šolskih okoliših ustanavljali popolne osemletne osnovne šole, pa tudi ni bilo več potrebe po internatu, ki je deloval še do konca šolskega leta 1959/60. Čeprav je gibanje števila šoloobveznih otrok in števila otrok v šoli treba razumeti v povezavi z različnimi šolskimi sistemi, zelo dobro kaže tudi na gibanje števila prebivalstva na osrednjem kozjanskem območju.

Treba je izpostaviti, da je bil Pilštanj v času, ko sta delovala nižja gimnazija in internat, eno izmed redkih šolskih središč na Kozjanskem. Zato ni čudno, da je v zvezi s šolstvom na Pilštanju, nekdanjem od pomembnejših kozjanskih trgov, nastalo tudi

nekaj podrobnejših opisov šolstva (npr. Lipnik 1996; Arzenšek in sod. 2016; Krajnc, 2018), kar nam daje odličen vpogled v razvoj šolstva na tem območju.

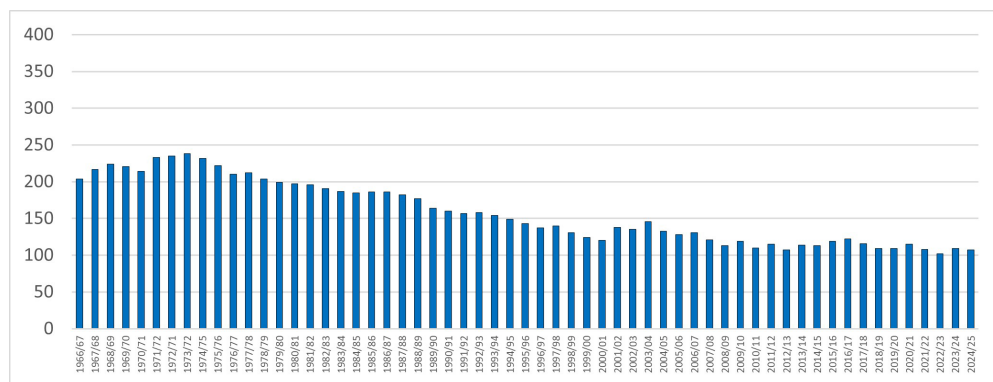
Slika 4.15: Število šoloobveznih otrok v šolskem okolišu Pilštanj – Lesično.



Opomba: skupaj (zeleno), število otrok v osnovni šoli (svetlo modro), osnovni šoli in nižji gimnaziji skupaj (rdeče) ter število otrok v enotni osemletni osnovni šoli (temno modro) po šolskih letih. Dodatno bi bilo treba k številu otrok v osnovni šoli v letih 1950–57 prišteti še učence v takrat delujoči nižji gimnaziji (med 79 in 180), toda ne vseh, ker so nižjo gimnazijo na Pilštanju obiskovali tudi učenci iz drugih šolskih okolišev.

Vir: Lipnik 1996; Lipnik in Krajnc 2016.

Slika 4.16: Število učencev v novi osnovni šoli v Lesičnem.



Vir: Lipnik in Kranjc, 2016 in podatki šole (ustno)

Slika 4.17:

Pogled na Pilštanj in njegovo osrednje trško jedro iz zraka.

Povsem na levi strani poslopje stare šole iz leta 1824, v ozadju pa leta 1964 zgrajena in večkrat povečana šola v Lesičnem. (foto: Anton Polšak)



Slika 4.18:

Muzejska učilnica v nekdanji šoli na Pilštanju. (foto: Anton Polšak)



Lesično. Pred njeno ustanovitvijo so otroci iz okoliških krajev obiskovali šolo na bližnjem Pilštanju, ustanovljeno leta 1802. Leta 1964 so zgradili novo šolsko stavbo v Lesičnem, ki je bila takrat sodobno opremljena. V naslednjih letih so šolo postopoma dograjevali in prenavljali, da bi ustrezala potrebam sodobnega izobraževanja (v letih 1994/95 prizidek in telovadnica) (Kostevc Arzenšek in Salobir 2015). OŠ Lesično je kot prva v regiji uvedla devetletno osnovnošolsko izobraževanje, že septembra 2001. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 107 učencev.

Zagorje. Šola je od začetka 19. stoletja delovala tudi v Zagorju. Leta 1821 se omenja cerkovnik Papež, ki je doma zbiral in poučeval otroke, podrobnejši podatki o številu otrok so znani od leta 1857 (Lipnik 1996), ko je bila šola dejansko ustanovljena (KLDB). Leta 1866 so zgradili prvo šolsko poslopje. V zadnjih desetletjih 19. in prvih 20. stoletja je bilo v okolišu med 120 in 160 šoloobveznih otrok, po drugi svetovni vojni pa se je število zmanjševalo (od 94 v šolskem letu 1945/46 na 30 v šolskem letu

1960/61 in končno na deset – v prvem in drugem razredu – v šolskem letu 1976/77). Ko so leta 1964 v Lesičnem zgradili novo šolo, je šola v Zagorju postala njena podružnica (z nepopolnimi razredi od prvega do četrtega) in delovala še do leta 1977, ko je poučevala le še ena učiteljica (Lipnik 1996).



Slika 4.19:

Zagorje.
Desno od Marijine
cerkve poslopje
stare šole (druga
stavba od zgoraj
navzdol).
(foto: Anton Polšak)

Podčetrtek. Kakor navaja spletna stran šole (Juričan b. d.), se je v Podčetrtku pričel pouk v mežnarjevem stanovanju v starem poslopju ob trškem potoku za gozdom leta 1790. Maček (2008, 92) pa navaja, da se je začel vsaj že leta 1783. Leta 1814 so krajani sami popravili in v enorazrednico nadgradili staro cerkveno poslopje pri cerkvi, ki je še danes poznano kot »stara šola«. Prva leta je šolo obiskovalo med 30 in 40 učencev, tudi z območja Virštanja in Olimja, ker tam šole še ni bilo. Učitelj je bil tudi cerkovnik in organist (Maček 2006, 96). Leta 1880 je bila šola razširjena v dvorazrednico. Pouk je potekal v stari šoli in hiši trgovca Nikolaja Fabjana, vendar je zaradi vse večjega števila otrok bilo premalo prostora. Leta 1892 je bilo zgrajeno novo šolsko poslopje (danes tik ob sedanji osnovni šoli) s trirazrednico, kar se enači z ustanovitvijo šole v kraju (KLDB). Dalje Maček piše, da je bila šola razširjena v trirazrednico leta 1903. Isti avtor navaja, da je v šolskem letu 1933/34 obiskoval šolo 101 učenec, v šolskem letu 1933/34 137, v šolskem letu 1940/41 pa 134.

Slika 4.20:

*Prva šola enorazrednica
iz leta 1814¹⁹ nasproti
cerkve sv. Lovrenca.
(foto: Anton Polšak)*



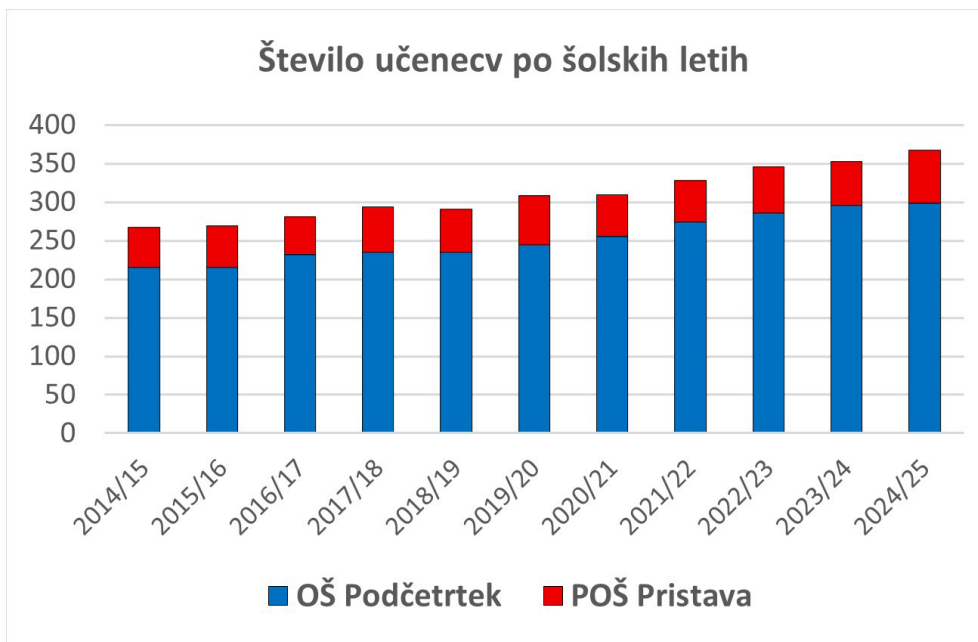
Med drugo svetovno vojno je bila šola povsem nemška, saj je nemški okupator pripeljal svoje učitelje. Po drugi svetovni vojni leta 1945 se je pouk pričel v treh ali štirih kombiniranih oddelkih. Število učencev je bilo takoj po vojni 135, v šolskem letu 1946/47 pa 115 (Maček, 2006, 100).

Leta 1963 je OŠ Podčetrtek postala centralna osnovna šola, ko sta njeni podružnici postali šoli v Olimju in Virštanju. Jeseni 1974 sta bili obe podružnici ukinjeni. Leta 1972 so obstoječe poslopje dogradili in 25. novembra odprli novo veliko šolsko zgradbo, ki prenovljena še danes služi svojemu namenu. Leta 1976 pa so bili prizidani še telovadnica in prostori za vrtec. Leta 2009 je bil svojemu namenu predan atletski stadion za osnovno šolo, leta 2011 je bila otvoritev novega vrtca (predšolska vzgoja je sicer v Podčetrtku od leta 1972). Leta 2012 so obnovili staro šolsko poslopje, leta 2014 energetske sanirali šolsko stavbo iz leta 1972 in telovadnico iz 1976, leta 2017 je bila večja prenova notranjosti šole.

Zadnjih deset let se število učencev povečuje. V šolskem letu 2014/15 je šolo obiskovalo 215 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 299 učencev (skupaj s POŠ Pristava 367), s čimer je to največja šola na Kozjanskem. Število oddelkov je v tem času naraslo z 9 na 16, v obeh šolah skupaj pa s 14 na 21 (OŠ Podčetrtek 2024).

¹⁹ Gre za visoko trinadstropno stavbo kvadraste oblike, krito s čopasto dvokapnico. Vogale poudarjajo slikani šivani robovi. V pritličju je baročno obokana. Zgrajena je bila leta 1783 (GisKD pregledovalnik).

Slika 4.21: Število učencev na OŠ Podčetrtek v zadnjih enajstih letih.



Vir: OŠ Podčetrtek 2024.

Olimje. Šola je bila tudi v bližnjem Olimju (nekdanje naselje Sopote). Prvo šolo naj bi ustanovili pavlinci, prenehala pa je z razpustitvijo samostana leta 1782.²⁰ Znova je šola začela delovati leta 1822 (ustanovitev šole, KLDB) na pobudo župnika Jakoba Prašnikarja (1784–41). Šola je od leta 1820 (Curk 1993) oz. 1822 (Krašovec 1987) delovala v prostorih graščine, ki so jo tedaj posedovali grofje Attems. Curk (prav tam) piše, da je šola v graščini delovala do leta 1893, verjetno pa je delovala tam kar do zgraditve nove šole²¹ leta 1896 (GisKD pregledovalnik) ali 1898 (Krašovec, 1987), kjer je danes čokoladnica (Čokoladnica Olimje b. d.). Po drugi svetovni vojni je nekaj časa delovala kot samostojna šola, med letom 1963 in ukinitvijo leta 1974 pa je bila podružnica šole v Podčetrtku.

Virštanj. Na čelu kozolca na Banovini (zaselek pri Virštanju) je bil nekdanji napis »Slava bogu na višavi in mir ljudem na zemlji ki so dobre vole«. V tej stavbi je bila (od) leta 1896 tudi šola. Tukaj sta bila tudi sedež občine Virštanj in pošta (Virštanj Banovina b. d.). V zadnjem obdobju delovanja je bila podružnica šole v Podčetrtku. Do leta 1974, ko so jo ukinili, so jo obiskovali učenci od prvega do četrtega razreda.

20 Več sodobnih zapisov navaja, da so pavlinci samostan zapustili, saj je red razpustil Jožef II., ker menihi med svojimi dejavnostmi niso imeli šole, niti ni tu delovala župnija. Nedvomno drži, da tu v času pavlincev ni delovala župnija (ustanovljena 24. junija 1785; Minoritski samostan Olimje b. d.), viri pa navajajo, da so prvo šolo organizirali prav pavlinci (KLDB; Krašovec 1987).

21 Gre za nadstropno stavbo z ohranjenim rastrom odprtih, pravokotnim portalom z vratnicami in enostavno fasadno členitvijo, glavna fasada je sedemosna (GisKD pregledovalnik).

Kozje. Prvi podatki o osnovnem šolstvu v Kozjem so iz leta 1805. V zgodovinski stavbi, v kateri sta danes še župnišče in banka, je tega leta začela delovati prva javna šola na Kozjanskem²² (Občina Kozje b. d.). Leta 1882 (ustanovitev šole, KLDB) je bilo sezidano novo šolsko poslopje za potrebe dvorazrednice. Leta 1933 je šola postala trirazredna z eno vzporednico in leta 1934 štirirazredna. Novembra 1936 je bil na Narodni šoli v Kozjem osnovan oddelek za »slabo razvite in prizadete otroke«, ki je začel šele leta 1939, ko je na šolo prišel strokovni učitelj. Šolsko poslopje je služilo svojemu namenu do leta 1966, ko je bila zgrajena nova oz. sedanja stavba, ki je bila leta 1994 adaptirana in dograjena. Z novo stavbo sta se šoli v Kozjem pridružili šoli v Bučah in Podsredi. Postali sta njeni podružnici, ki sta bili zaradi prenizkega števila otrok ukinjeni leta 1981 (ZAC, OŠ Kozje). Od leta 1995 v okviru šole deluje tudi vrtec. Leta 2014 so poleg šole zgradili Večnamenski center Kozje s športno in kulturno dvorano ter nekaterimi drugimi prostori.

Šolo v Kozjem obiskujejo otroci iz krajev: Kozje, Ješovec, Zdole, Vetrnik, Buče, Vrenska Gorca, Ortnice, Zeče, Podsreda, Gradišče, Vojsko, Gorjane, Poklek, Trebče in Osredek. Število učencev na šoli se zmanjšuje, čeprav gre za eno od središčnih kozjanskih naselij. V šolskem letu 2023/24 je šolo obiskovalo 108 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 101 učenec.

Podsreda. Šolski pouk je v Podsredi potekal od leta 1807 (KLDB) ali 1812. Leta 1825 je bilo zgrajeno prvo šolsko poslopje. Šola je bila do leta 1869 organizirana kot trivialka, pozneje pa kot enorazredna. Leta 1873 je šola sicer postala dvorazredna, vendar je kot taka začela delovati šele po rešitvi prostorskega problema in izgradnji novega šolskega poslopja leta 1885. Šola je kot samostojna delovala do jeseni 1966, ko je bila priključena centralni šoli v Kozjem. Kot podružnična šola je delovala od leta 1966 pa vse do svoje ukinitve leta 1981 (ZAC, OŠ Podsreda). Zadnja leta je bil pouk organiziram le za tretji in četrti razred. Obiskovali so jo otroci iz krajev: Podsreda, Gradišče, Gorjane, Poklek, Vojsko, Križe, Pečice in Osredek.

Slika 4.22:

Podsreda s staro šolo iz leta 1885 pri križišču cest spredaj levo. (foto: Anton Polšak)



22 Morda že prej (leta 1802) na Pilštanju, čeprav takratne šole težko opredelimo kot »javne« oz. ne vemo točno, na kaj se ta pojem nanaša.

Buče. Šola je v kraju začela delovati leta 1828 kot privatna ustanova. Leta 1833 je postala trivialka in gostovala v najeti stavbi do leta 1847, ko je bilo zgrajeno šolsko poslopje (ustanovitev šole leta 1846, KLDB). Leta 1869 je šola postala enorazredna, leta 1891, ko je bilo adaptirano šolsko poslopje, dvorazredna, leta 1908 trirazredna. Šolo so obiskovali otroci iz krajev Buče, Vrenska Gorca, Verače, Pecelj, Selo in Zeče. Šola je kot samostojna delovala še do leta 1966, ko je bil šolski okoliš priključen k Osnovni šoli Kozje. Šolo so začasno ukinili leta 1974, ker je šolo močno poškodoval potres, dokončno pa zaradi prenizkega števila učencev leta 1981 (ZGC, OŠ Buče). Zadnja leta delovanja so jo obiskovali učenci prvega in drugega razreda.

Bistrica ob Sotli. Bistrico ob Sotli so v novem veku imenovali Sveti Peter pod Svetimi gorami. Tako je bilo še nekaj let po drugi svetovni vojni, leta 1952 pa so kraj preimenovali v Bistrico ob Sotli. Dne 13. decembra 1964 so ustanovili KS Bistrica ob Sotli. Sedanja občina oz. nekdanja KS je po letu 1994 prešla v okvir občine Podčetrtek, leta 1998 pa je bila ustanovljena samostojna občina.

Osnovna šola Bistrica ob Sotli ima v svojem šolskem okolišu enajst vasi občine Bistrica ob Sotli (Bistrica ob Sotli, Črešnjevce, Dekmanca, Hrastje, Križan Vrh, Kunšperk, Ples, Polje pri Bistrici, Srebrnik, Trebče in Zagaj) ter štiri vasi občine Podčetrtek oz. KS Polje ob Sotli (Brezovec, Lastnič, Polje ob Sotli in Sedlarjevo).

V Bistrici ob Sotli šolstvo obstaja od leta 1783 (Kozjansko.info 2024a), ko je bilo sprva v cerkvenih rokah. V začetku 19. stoletja je pouk, ki ga je obiskovalo okrog 30 učencev, potekal v hiši Josipa Koreninija. Državna šola je bila ustanovljena leta 1829 (KLDB), ko so zgradili prvo šolsko poslopje zraven kaplanije. Stavba stoji še danes in je stanovanjska. Sprva je bila enorazredna, pozneje dvorazredna. Zaradi naraščajočega števila učencev so leta 1895 postavili novo šolo²³ za pet razredov oz. petrazrednico, staro poslopje pa so preuredili v druge namene (Kunst, 2006). Več ali manj je bila petrazredna tudi v času med obema vojnama, le da se je število oddelkov povečalo na sedem in osem. Pred drugo svetovno vojno je bila petoddelčna šola s štirimi razredi osnovne in štirimi razredi višje narodne šole.

Leta 1948 je šola zaradi uvedbe sedemletne osnovne šole postala sedemletna, leta 1950 pa tudi nižja gimnazija (zahtevnejši program višjih razredov osnovne šole). Leta 1958 je postala popolna osemletna šola. V bližini stare so 10. maja 1979 odprli novo osnovno šolo, poimenovano po Mariji Broz. V šolskem letu 2023/24 jo je obiskovalo 124 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 121 učencev.

Polje ob Sotli. Šola je bila tudi v kraju Polje ob Sotli, ki je del šolskega okoliša OŠ Bistrica ob Sotli, sodi pa v občino Podčetrtek. Šola se v tem kraju omenja leta 1863. Leta 1896 so zgradili novo šolsko poslopje.²⁴ Septembra 1963 je postala podružnica šole v Bistrici. Leta 1981 jo je obiskovalo le še dvanajst otrok in so jo nato ukinili, učence pa prešolali v Bistrico (Kunst, 2006).

23 Gre za zidano nadstropno stavbo podolžnega tlorisa in z arhitekturno členjeno fasado. Dvokak pna streha je krita z bobrovcem (GisKD pregledovalnik).

24 Gre za nadstropno petosno stavbo z originalno tlorisno zasnovo v obliki črke T. Zunanjščino krasi intaktna neorenesančna členitev z rastrom odprtin. Simetrična dvokapnica je krita z opečnim bobrovcem (GisKD pregledovalnik).

Slika 4.23:

*Stara šola v Polju ob
Sotli v fazi prenove.
Šola bo ponovno služila
prvotnemu namenu,
saj bo v njej urejen
oddelek OŠ Šmarje za
učence s posebnimi
potrebami.
(foto: Anton Polšak)*



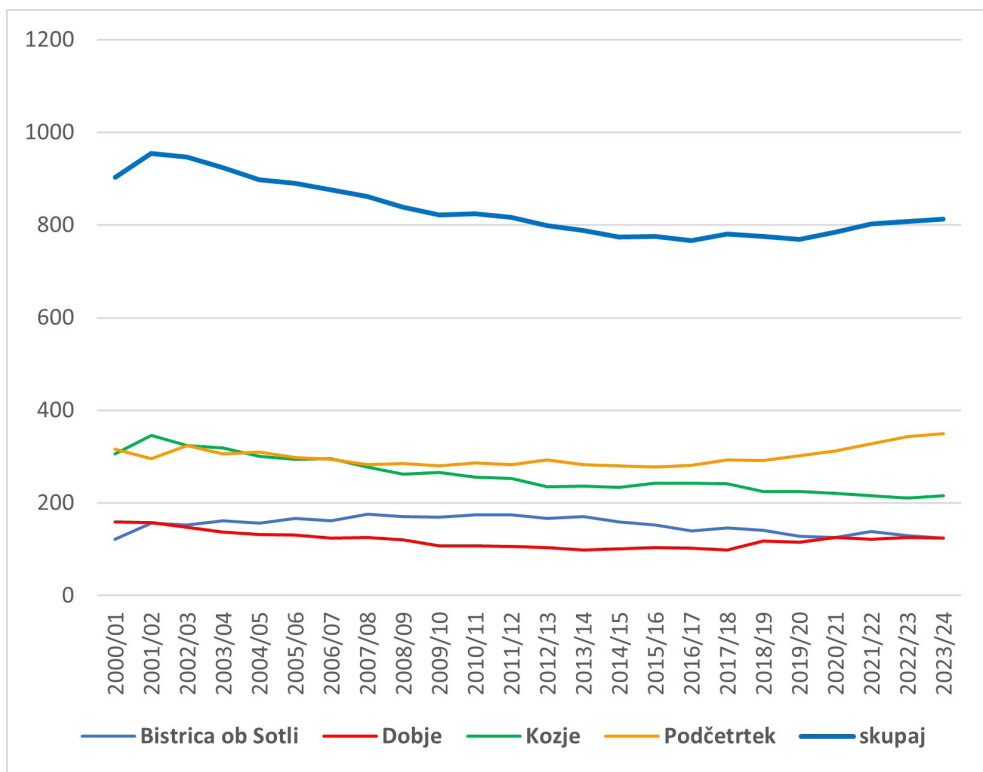
4.4 Razprava

4.4.1 Število otrok v šolah kot odraz družbenogeografskih razmer na Kozjanskem

Pregled šolstva na Kozjanskem kaže, da je to prešlo več faz, kar je skladno s splošnim družbenim razvojem in pripadnostjo našega ozemlja vsaj petim družbeno-političnim sistemom (habsburškemu, avstro-ogrskega, starojugoslovanskega, jugoslovanskega in slovenskega). Začetki organiziranega in posvetnega šolstva segajo v glavnem v prva leta ali desetletja 19. stoletja, ko se vzpostavi dokaj gosta mreža šol, ki se ohrani tudi še v čas po drugi svetovni vojni. Po drugi svetovni vojni uvedba obvezne sedemletne šole za slovensko ozemlje pomeni korak nazaj, vendar se osemletna šola vzpostavi že po letu 1950, ko za kratek čas uvedejo tudi nižje gimnazije. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja pa vse do uvajanja devetletne osnovne šole po letu 2000 imamo enotno osnovno šolo. Za ta čas sta za Kozjansko značilna procesa vzpostavljanja centralnih in podružničnih šol (v prvem obdobju jih je bilo kar 19 ali 20, ki pa so jih postopoma ukinjali in jih danes deluje le še sedem). Pri tem je treba poudariti, da je bila ukinitve šole v preteklosti velika izguba za kraj, kar bi veljalo tudi še danes, zato so razumljiva nasprotovanja ljudi ukinjanju podružničnih šol in prizadevanja za nove ali popolne osnovne šole (npr. Dobje).

Vzporedno z analizo delovanja šol smo ugotavljali tudi število otrok v osnovnih šolah na Kozjanskem. To se je v preteklih desetletjih močno zmanjšalo, kar ni posebnost tega območja, ampak slovenska značilnost. Število otrok v osnovnih šolah v Sloveniji se je zmanjšalo z več kot 200.000 v šolskih letih 1994-95 in 1996-97 na okrog 160.000 v šolskih letih 2009-10 in 2011-12. Od takrat narašča in se je v zadnjih treh letih ustalilo na številu 195.000–197.000 učencev (učenci v rednih osnovnih šolah in šolah s prilagojenim programom) (MIV, Šolsko leto 2022/2023 skozi številke). Prav tako se povečuje število dijakov v srednjih šolah (Novak 2024), vendar srednjih šol na Kozjanskem ni, razen na njegovem obrobju, in niso predmet naše obravnave. Podobno nihanje števila učencev kažejo podatki za Kozjansko oz. občine na njegovem območju.

Slika 4.24: Učenci, vključeni v redne in prilagojene programe osnovne šole, po izbranih občinah in šolskih letih.



Vir: SURS. 2024. Osnovne šole in učenci, vključeni v redne in prilagojene programe, po vrsti šole in občini šole, Slovenija, letno.

V prikazanem obdobju je bilo število otrok v izbranih občinah (ki so ozemeljsko v celoti ali večini del Kozjanskega) med 955 v šolskem letu 2001/02 in 766 v šolskem letu 2016/17. Od šolskega leta 2016/17 število učencev rahlo raste, vendar le v nekaterih občinah (Dobje, Podčetrtek), kar velja tudi na ravni šolskih okolišev oz. šol.

Število učencev zelo lepo odslkava demografske procese. Zmanjševanje števila prebivalcev ter depopulacija nekaterih območij sta močno zarezala v število učencev in tudi sam obstoj (podružničnih) šol. Sintezni pregled delovanja osnovnih šol prikazujemo v preglednici. Po tej preglednici lahko ugotovimo, da je osnovne šole na Kozjanskem v šolskem letu 1997/98 obiskovalo 51 % števila učencev iz leta 1953/54 in v šolskem letu 2024/25 38 % (torej se je število učencev zmanjšalo za 49 oz. 62 %).

Preglednica 4.1: Pregled osnovnih šol na Kozjanskem in število učencev po izbranih šolskih letih.

Šola	Ustanovljena, ukinjena	Število učencev 54/1953	Število učencev 98/1997	Število učencev 25/2024	Opombe
Podčetrtek	1814 (1892)	121	272	299	sedanja šola zgr. 1972
Bistrica ob Sotli	1829	n. p.	156	121	sedanja šola zgr. 1979
Kozje	1882	127	212	101	sedanja šola zgr. 1966
Lesično	1964	-	140	107	sedanja šola zgr. 1964
Gorica pri Slivnici	1966	-	373 ²⁵	199	sedanja šola zgr. 1966
– Loka pri Žusmu	1896	113	36	33	sedanja šola zgr. 1974
– Prevorje	1842 (1862)	116	20	12	sedanja šola zgr. 2000
Planina	1817	143	178	139	sedanja šola zgr. 1971
Dobje	1854 (1868)	297	151	131	sedanja šola zgr. 1990
– Kalobje	1841 (1898)	142	15	12	samost. šola do 1971
<u>Laško (OŠ Primoža Trubarja):</u>	-	-	-	-	-
– Šentrupert	1854	173	35	34	sedanja šola zgr. 2010
– Jurklošter	(1859) 1863	62	26	19	sedanja šola zgr. 2000
– Vrh nad Laškim	(1863) 1871	145	45	23	-
<u>Šmarje:</u>	-	-	-	-	-
– Sv. Štefan	1837 (1851)	129	39	35	od 1977 podr. OŠ Šmarje pri Jelšah
Šole, ukinjene po 2. svetovni vojni					
Šentvid pri Planini	1878–1971	159	-	-	-
Buče	(1833) 1846–1974, 1978–1981	93	-	-	podr. OŠ Kozje od 1966
Žusem, Dobrina	1856 – okr. 1920 1949–1974	132	-	-	-
Henina	(1886) 1902– 1985	61	-	-	-
Mrzlo Polje (Marof)	1947–1954	90	-	-	-
Virštanj	1896–1974	127	-	-	-
Zagorje	1857–1977	65	-	-	podr. OŠ Lesično od 1967
Olimje	1822–1974	66	-	-	-
Pilštanj	(1752) 1802– 1964	138	-	-	-

25 Po viru nismo mogli ugotoviti, ali gre za število učencev na celotni matični šoli ali matični šoli brez obeh podružnic.

Šola	Ustanovljena, ukinjena	Število učencev 54/1953	Število učencev 98/1997	Število učencev 25/2024	Opombe
Polje ob Sotli	1863–1981	89	-	-	podr. OŠ Bistrica ob Sotli od 1963
Slivnica	1842 (1858)– 1966	257	-	-	sedanja šola v Gorici pri Slivnici zgr. 1966
Podsreda	1812–1981	n. p.	-	-	podr. OŠ Kozje od 1966
Nižje gimnazije:					
Pilštanj	1951–1957	154	-	-	-
Kozje	1951–1957	129	-	-	-
Dobje	1950–1952	-	-	-	-
Bistrica ob Sotli	1950–1957	-	-	-	-
		3128 ²⁶	1699	1265	

Vir: Podatki deloma povzeti po Polšak 1999 in virih, navedenih v tem prispevku. Za nekatere šole ni možno ugotoviti začetka organiziranega šolstva, niti ni možno jasno razmejiti zasebne (župnijske) šole od državnih. Možne začetke organiziranega šolstva, v veliki meri v okviru župnij, smo zapisali v oklepaju. V Jurkloštru, Kozjem in Podčetrtku so nekaj časa (1956–58) delovale tudi dvoletne kmetijsko-gospodinske šole, ki jih tu posebej ne omenjamo.

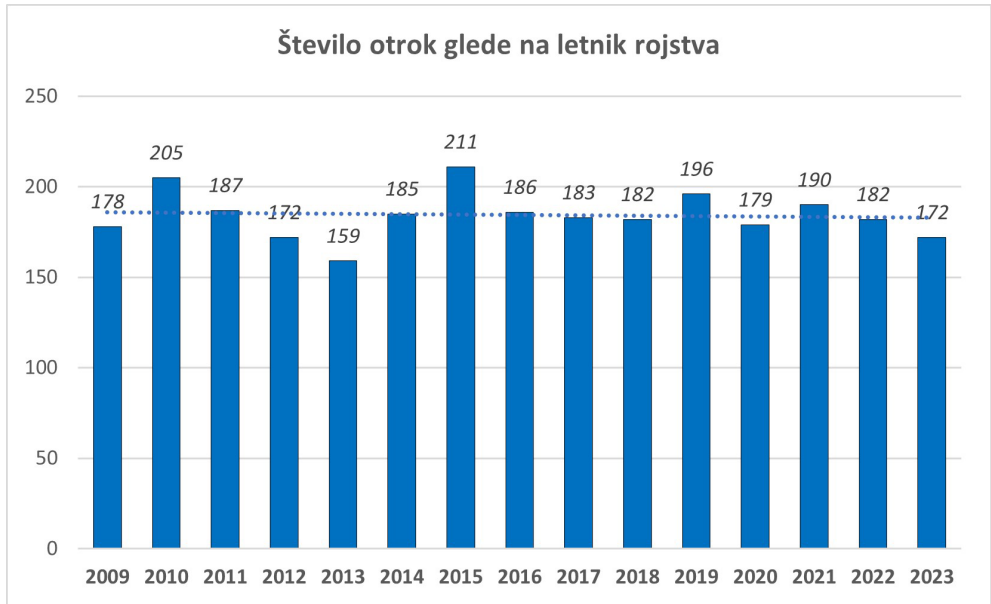
Proces je danes bolj ali manj omiljen ali na nekaterih območjih obraten, toda prav vsaka šola si verjetno želi povečevanja števila učencev. Kaže, da se bo to zgodilo v redkih kozjanskih osnovnih šolah, v nekaterih bo celo rahel upad še naprej.

4.4.2 Napoved prihodnjega števila učencev v šolah na Kozjanskem

Ustaljeno število učencev, morda rahlo zmanjševanje na nekaterih območjih, v osnovnih šolah v Sloveniji napoveduje tudi število prvošolcev, ki se je bolj ali manj ustalilo pri številki malo več kot 20.000. Enako velja za Kozjansko, vendar se kažejo tudi pri teh napovedih rahle razlike, kakor pričajo številke o še nešoloobveznih otrocih na celotnem Kozjanskem in v posameznih šolskih okoliših.

26 Računamo, da je bilo v šolah v Podsredi (osnovna šola), Bistrici (osnovna šola z nižjo gimnazijo) in Dobju (samo nižja gimnazija) skupno vsaj 200 učencev, kar dvigne skupno število na vsaj 3328 učencev.

Slika 4.25: Število otrok od letnika 2009 do 2023 na Kozjanskem. Letniki od 2019 do 2023 še niso šoloobvezni.

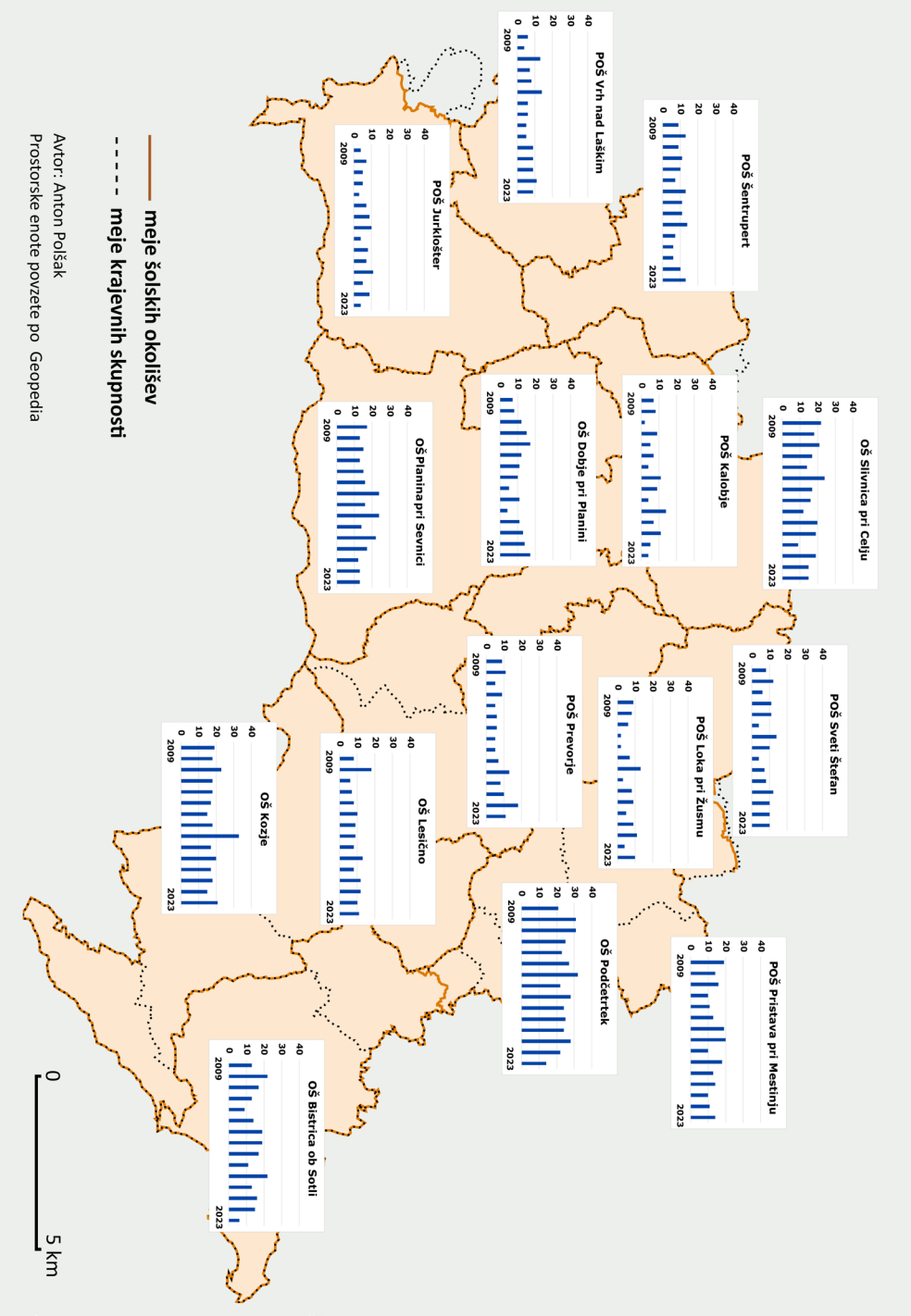


Vir podatkov: MVI: SOKOL. 2024. Pregled demografskih podatkov po šolskih okoliših.

Glede na številčnost letnikov od 2019 do 2023, ki še niso šoloobvezni, lahko do neke mere predvidimo bodoče število otrok v šolah. Predvidimo lahko, da se v povprečju na Kozjanskem število učencev naj ne bi opazno zmanjševalo. Izračun pokaže, da je zadnjih pet generacij, ki še ne obiskujejo osnovne šole, sicer manj številčnih (919 otrok) kot v predhodnem petletnem obdobju (2014–18; 947 otrok), vendar so bolj številčne kot tiste v predpreteklem obdobju (2009–13; 901), katerih otroci bodo najprej (v prihodnjih petih letih) zapustili osnovno šolo. To pomeni kratkoročno povečanje števila učencev v prihodnjih petih letih. V naslednjem obdobju (po letu 2030) pa se zmanjšanju števila učencev ne bodo mogle izogniti nekatere šole, npr. Planina pri Sevnici, Bistrica ob Sotli, pa celo Podčetrtek. Vzpodbudno je, da se v obdobju napoveduje rahlo povečanje števila otrok v šolah, kot sta Dobje pri Planini in Lesično, in celo v nekaterih podružničnih šolah, kot so Vrh nad Laškim, Sveti Štefan in Prevorje. Treba pa je upoštevati, da se nekatere družine s šoloobveznimi otroki lahko tudi odselijo ali priselijo na območje nekega šolskega okoliša, na število prebivalcev in s tem tudi število otrok pa lahko prav tako vpliva splošen družbeno-gospodarski razvoj nekega kraja ali območja. Z gotovostjo lahko trdimo, da bo sedanja mreža šol ostala enaka tudi v prihodnje, vendar se bodo ponekod morda pojavili t. i. kombinirani oddelki, kar ne vpliva toliko na kakovost poučevanja, pač pa na njegovo organizacijo in s tem v zvezi na število delovnih mest učiteljev.²⁷

²⁷ Ob začetku šolskega leta 2025/26 je poučevalo geografijo v šolah na Kozjanskem šest učiteljev: Maja Kladnik na OŠ Gorica pri Slivnici in OŠ Planina pri Sevnici, Teja Bezgovšek na OŠ Dobje, mag. Lidija Kotnik Klavžar na OŠ Lesično, Simona Gobec Drofenik na OŠ Podčetrtek, Simona Strašek na OŠ Kozje in Ivan Hriberšek na OŠ Bistrica ob Sotli.

Slika 4.26: Število otrok od letnika 2009 do 2023 po šolskih okoliših.



4.5 Pomen šol v lokalnem okolju

V tretjem delu razprave se moramo ozreti tudi še na pomen šol, zlasti podružničnih, za lokalno okolje oz. kraje, kjer te so. V tem smislu so šole pomembne kot ustanove, kot prostor za različne prireditve in tudi kot stavbe same.

Šole kot ustanove so še danes za podeželsko okolje zelo pomembne, čeprav pogosto niso edino središče kulturnega in družabnega življenja kraja, prav tako tudi ne edina možnost za zaposlitev, če gre za učitelje iz lokalnega okolja. Kar se tiče zaposlitev, smo na terenu ugotovili, da je na šolah in njihovih podružnicah še vedno precej učiteljev iz lokalnega okolja, vendar vse več tudi iz sosednjih krajev, občin ali celo od dlje. V tem smislu se izgublja nekdanja praksa, da so na šolah (zlasti podružničnih) učili »domači« učitelji. Šole tudi niso več (edino) središče kulturnega in družabnega življenja kraja, to pa ne velja za kraje, kjer ni kulturnih dvoran ali drugih prostorov. Tam so pogosto kulturne, športne in druge prireditve prav v šolskih prostorih. Na podružnični šoli Prevorje so že ob graditvi v šolsko stavbo vključili tudi astronomsko opazovalnico, ki jo danes uporablja zlasti Astronomsko društvo KOSCI Šentjur. Da se ljudje zavedajo pomena šole v kraju, nenazadnje pričajo tudi velika prizadevanja domačinov, da so zgradili nove šole oz. podružnice na Prevorju, Kalobju, v Šentrupertu in še kje. S tem so dobili šoloobvezni otroci možnost šolanja v domačem kraju (večinoma je na podružničnih šolah pouk organiziran do petega razreda), prav tako pa ima večina podružnic tudi oddelke vrtcev.

Spregledati ne smemo tudi samih stavb nekdanjih (ali še danes delujočih) šol, ki so del kulturne dediščine. Te so lahko, če jih niso že podrli (Šentrupert leta 2009, Šentvid pri Planini leta 2022, Kalobje leta 2024, namen imajo porušiti tudi nekdanjo šolo v Dobju), pomembni pomniki preteklosti. Nekatere nekdanje šole so kulturna dediščina lokalnega pomena (npr. Vrh nad Laškim, Henina, Planina pri Sevnici, Prevorje, Slivnica, Sv. Štefan, Polje ob Sotli, Podčetrtek (obe stari šoli), Bistrica ob Sotli), hkrati pa so lahko te stavbe tudi v novi vlogi (stanovanjski, npr. prvotna šola na Vrhu nad Laškim, Pilštanju, Henini, v Bučah, Dobrini in Podsredi; kulturni ali upravni, npr. stara šola v Zagorju, deloma na Pilštanju, v Polju ob Sotli, prva šola v Podčetrtku, Zagorju, Virštanju; nekatere so dobile gospodarsko vlogo, npr. nekdanja šola pri Sv. Štefanu in v Olimju, ki je spremenjena v gospodarsko-turistični objekt – čokoladnica), je pa tudi nekaj stavb, ki še danes služijo svojemu nekdanjemu namenu (zlasti tiste iz konca 19. stoletja), npr. druga šola v Podčetrtku, na Vrhu pri Laškem in v Bistrici ob Sotli. Gotovo kaže ohraniti nekdanja šolska poslopja (trenutno v obnovi nekdanja šola v Polju ob Sotli, ki jo obnavlja Občina Podčetrtek), čeprav so ali bodo dobila novo vlogo, saj je ohranjena dediščina najboljši pomnik nekdanje šolske mreže in s tem kulturno-zgodovinske dediščine.

6 Zaključek

Šolstvo na Kozjanskem je prešlo več razvojnih faz skladno s spreminjanjem družbeno-političnih sistemov. Začetki šolstva so v organizaciji cerkvenih (župnijskih) šol

konec 18. in v začetku 19. stoletja, nakar se pojavljajo državne šole, ki so bile nekaj časa še pod cerkvenim nadzorom. V tem pogledu za Kozjansko nismo ugotovili kakšnih posebnosti, ki bi izstopale glede na šolstvo na Slovenskem. V drugi polovici in konec 19. stoletja ustanovijo nove šole, sprva na ravni ljudskih oz. enorazrednih šol, ki se kot samostojne obdržijo v čas po drugi svetovni vojni, s preureditvijo šol in šolskega sistema ter vzpostavitvijo centralnih šol v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pa postanejo večinoma podružnične šole. Te so se obdržale do konca sedemdesetih let, nakar so bile v veliki meri zaradi zmanjšanja števila učencev ukinjene. Skupno je bilo v različnih obdobjih ukinjenih 13 podružničnih ali samostojnih šol, od tega štiri zaradi tega, ker so v bližini zgradili nove šole (Slivnica - Gorica pri Slivnici, Pilštanj - Lesično, Žusem - Dobrina - Loka pri Žusmu). Danes deluje na Kozjanskem sedem popolnih osnovnih šol (OŠ Gorica pri Slivnici, OŠ Dobje, OŠ Planina pri Sevnici, OŠ Lesično, OŠ Kozje, OŠ Podčetrtek in OŠ Bistrica ob Sotli) in sedem podružničnih šol, od tega jih ima pet (POŠ Kalobje, POŠ Sveti Štefan, POŠ Šentrupert, POŠ Vrh nad Laškim in POŠ Jurklošter) svoje matične šole zunaj Kozjanskega (OŠ Hruševac, OŠ Šmarje pri Jelšah, OŠ Primoža Trubarja Laško in OŠ Rimske Toplice), le POŠ Prevorje in POŠ Loka pri Žusmu spadata k matični šoli s sedežem na Kozjanskem (OŠ Gorica pri Slivnici).

V prispevku smo se dotaknili tudi vprašanja nadaljnjega razvoja šol, kjer kaže, da do večjega upada števila učencev vsaj v naslednjih petih letih ne bo prišlo, morda po letu 2030, vendar se to lahko do neke mere še spremeni glede na splošen družbeno-gospodarski razvoj Kozjanskega. Na koncu smo opozorili še na kulturni pomen nekdanjih šolskih stavb, ki tudi ni zanemarljiv, ampak se z novo funkcijo (npr. stanovanjsko, upravno oz. gospodarsko) ali celo porušitvijo izgublja.